

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกแบบผสมผสานในชุมชน : กรณีศึกษาชุมชน ตำบลท่าข้าม จังหวัดฉะเชิงเทรา

Conceptualization of Mixed-Alternative Tourism Development in a Community: A Case Study of Thakam Sub-district, Chacheongsao Province

♦ มัสลิน วุฒิสินธุ์

รองผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาเมืองพัทยาและหัวหน้าสาขาการจัดการนิทรรศการและการประชุม
คณะกรรมการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว วิทยาลัยดุสิตธานี

Masalin Wudthisin

Deputy Director of Dusit Thani College, Pattaya Campus and Head of Meeting and
Exhibition Management Department, Faculty of Hotel and Tourism Management,
Dusit Thani College, E-mail: masalin.wu@dtc.ac.th

Abstract

Tourism developers are consistently creating new tourism products in response to social dynamic changes. We are now in the era of insufficient resources due to growth of global population. Careless consumption of tourism resources is currently not ideal. Instead, primitive tourism products should be developed in terms of value adding, no more investing in massive amount of money. This article is a study of an attraction, which consists of various tourism resources, in Thakam sub-district, Bang Pakong District, Chacheongsao province. The study implied that not only primitive tourism resources were able to continue to be new products, but also new alternative tourism activities are ultimately created for the community. It was concluded in the study that the concept of mixed-alternative tourism would ultimately useful to many attractions with the same characteristics. Specific researches should be conducted to hosts and guests over the complexities of generating sustainable development.

Keywords: Alternative Tourism; Tourism Development

บทคัดย่อ

นักพัฒนาการท่องเที่ยวยังคงสร้างแนวคิดด้านการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้รับกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมมนุษย์แต่ละยุคสมัย ในสภาพของจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นและการบริโภคที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงหมดยุคของการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างสิ้นเปลือง แต่กลับต้องมุ่งพัฒนา

ขีดความสามารถของทรัพยากรดั้งเดิมให้มีมูลค่าโดยไม่เน้นการลงทุนเพิ่ม บทความเรื่องนี้ได้ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนตำบลท่าข้าม จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาพบว่า การประยุกต์ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างสร้างสรรค์เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ การต่อยอดทรัพยากรการท่องเที่ยวเดิมและได้เสนอรูปแบบแนวทางการท่องเที่ยวทางเลือกแบบผสมผสานที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทชุมชนที่มีจุดแข็งด้านความหลากหลายของทรัพยากรท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงคุณค่าดั้งเดิมพื้นที่และตอบสนองการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวทางเลือก การพัฒนาการท่องเที่ยว

บทนำ

ปัจจุบันสังคมได้เข้าสู่การเป็นสังคมยุคใหม่ ที่มีลักษณะของการตลาดแบบเฉพาะเจาะจง (Personalized Marketing) และกลุ่มลูกค้าขนาดเล็กที่มีแนวโน้มการบริโภคการท่องเที่ยวแบบส่วนบุคคล (Individualism) เป็นที่นิยม นักพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวได้นำเทคนิคการปรับเปลี่ยนตามความต้องการของลูกค้า (Customization) มาออกแบบสินค้าการท่องเที่ยวให้ตอบสนองต่อรายละเอียดความต้องการของลูกค้าให้มากที่สุด ก่อปรกับการท่องเที่ยวทางเลือก (Alternative Tourism) หรือการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) ได้ถูกนำเสนอสู่วงการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง โดยแต่ละรูปแบบมีคุณลักษณะเฉพาะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ภายในที่เป็นแรงผลักดันนักท่องเที่ยวให้มีพฤติกรรมในการเลือกท่องเที่ยวแตกต่างกัน กล่าวได้ว่าปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นนี้ช่วยสนับสนุนแนวคิดในการพัฒนาจุดหมายปลายทางท่องเที่ยวให้ตอบรับกับความต้องการการท่องเที่ยวของกลุ่มเฉพาะ ในพื้นที่ที่การท่องเที่ยวแบบเดิมไม่สามารถกระตุ้นความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างเพียงพอ และเป็นพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์ของทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชนที่หลากหลายแต่ผสมผสานกลมกลืนกัน ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะ การเชื่อมโยงเครือข่ายสู่การกำหนดรูปแบบกลยุทธ์ทางธุรกิจ เป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างมูลค่าในการแข่งขันและการพัฒนาความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว (Benur & Bramwell, 2015) บทความนี้กล่าวถึงชุมชนตำบลท่าข้าม จังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องจากมีคุณลักษณะพิเศษเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวหลักเป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติและการท่องเที่ยวรองเป็นการท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะต่างๆ ที่มีแนวโน้มพัฒนาต่อไปได้ การค้นหาความสมดุลจากรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีอยู่ทั้งหมดจะสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีความหมายต่อชุมชนเจ้าบ้านและผู้มาเยือน

วัตถุประสงค์

บทความวิชาการเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาการท่องเที่ยวดั้งเดิม การต่อยอดผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวทางเลือกและการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ ในชุมชนตำบลท่าข้าม อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้เหมาะสมกับชุมชนเจ้าของบ้าน ตำบลท่าข้าม อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ขอบเขตการศึกษา

ผู้เขียนเลือกศึกษาพื้นที่ชุมชนตำบลท่าข้าม อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยได้รับข้อมูลจากการเอกสารราชการและการสัมภาษณ์ประชาชนที่มีบทบาทสำคัญในพื้นที่ ผู้เขียนได้เข้าศึกษาพื้นที่จริงในส่วนของบริการท่องเที่ยวและส่วนชีวิตความเป็นอยู่ดั้งเดิม อย่างไรก็ตามข้อมูลหรือสถานที่บางแห่งอาจมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามงบประมาณที่หน่วยงานได้รับ

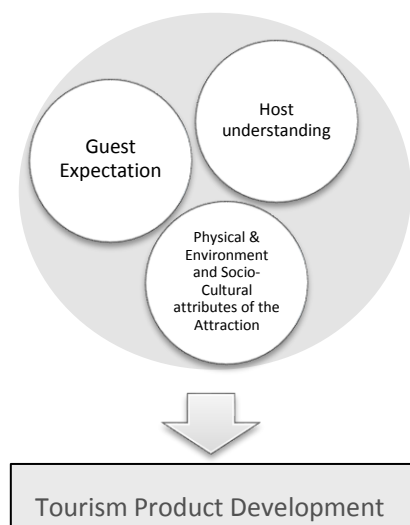
กรอบแนวคิด

บทความนี้ได้ประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในชุมชน

แหล่งท่องเที่ยวหรือจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวประกอบด้วยผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวดั้งเดิม (Primary Tourism Product) ที่ได้มาจากการศึกษาคุณลักษณะหลักของแหล่งท่องเที่ยวนั้นโดยมีความสัมพันธ์กับคุณสมบัติด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม อากาศ ภูมิประเทศ และระบบนิเวศ และเกี่ยวเนื่องกับคุณลักษณะด้านสังคมวัฒนธรรม อันได้แก่ ประวัติศาสตร์ การเมือง ศิลปะ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ วิถีชีวิต สิ่งปลูกสร้างที่เป็นที่เคารพ ตึกรามบ้านเรือน รวมถึงสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้น แหล่งท่องเที่ยวหรือจุดหมายปลายทางยังมีองค์ประกอบอื่นอันได้แก่ความคาดหวังจากผู้มาเยือนที่ต้องการเยี่ยมชมคุณลักษณะดังกล่าว นำมาสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งนักพัฒนาได้จัดสรรและส่งเสริมให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับพื้นฐานดั้งเดิมของทรัพยากร แต่เมื่อถึงจุดสิ้นสุดของวงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยว นักพัฒนาจะสรรค์สร้างผลิตภัณฑ์ขึ้นมาใหม่โดยนำคุณลักษณะทั้งหมดที่มีอยู่มาบูรณาการให้ความรู้ความเข้าใจเจ้าบ้านและความคาดหวังของแขกผู้มาเยือนมากำหนดรูปแบบผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับพื้นที่ดังแผนภาพ 1.1

แผนภาพ 1.1 แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในชุมชน

ที่มา: ประยุกต์จาก Kiper, T., Özdemir, G., Saglam, C. (2011) “Environmental, socio-cultural and economical effects of ecotourism perceived by the local people in the northwestern turkey: kıyıköy case”. Scientific research and essays.

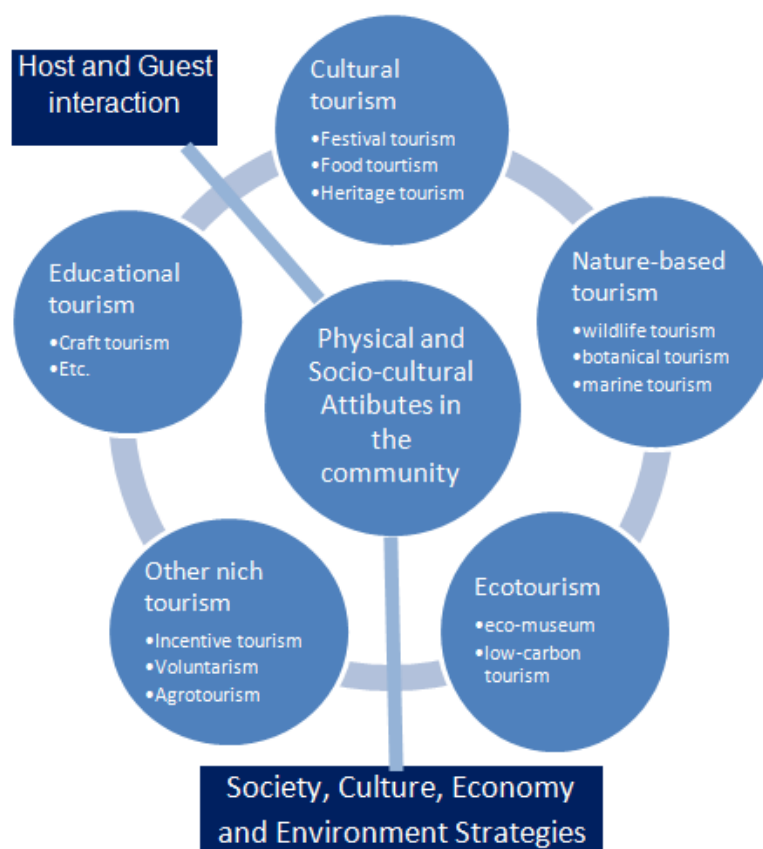
จากแผนภาพ 1.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นในพื้นที่เป้าหมายนั้น โดยนักพัฒนาจะนำมาวิเคราะห์แผนการท่องเที่ยวให้ตอบสนองต่อความคาดหวังของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย โดยไม่ลืมนับสนับสนุนการสร้างความสำเร็จที่ถูกต้องของประชากรที่อาศัยในพื้นที่ ต่อประเด็นการท่องเที่ยวที่จะสร้างขึ้นใหม่และต่อสิ่งที่มีอยู่เดิม เพื่อไม่ให้เกิดรอยแตกระหว่างองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวดังที่กล่าวมาข้างต้น

2. แนวคิดการท่องเที่ยวทางเลือกแบบผสมผสาน

ในการเลือกใช้แนวคิดที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ซึ่งมีคุณลักษณะเด่นในเชิงความหลากหลายของทรัพยากรท่องเที่ยวซึ่ง อาจสรุปเป็นแนวคิดว่าท่องเที่ยวทางเลือกรูปแบบผสมผสานซึ่งรัฐไม่ต้องใช้งบประมาณในการลงทุนพัฒนาผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวจำนวนมาก เพียงแต่มุ่งเน้นเรื่องการสื่อความหมายและปรับรูปแบบการนำเสนอให้ตอบสนองกลุ่มนักท่องเที่ยวดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น นักท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีความเข้าใจในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สนใจเรียนรู้อย่างลึกซึ้งและช่วยถ่ายทอดความภูมิใจของคนในท้องถิ่น ผลสุดท้ายคือเกิดเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนรักและหวงแหนสิ่งที่ตนมีอยู่ การท่องเที่ยวประเภทที่กล่าวถึงข้างต้นสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดทั้งปีในช่วง เช่นเดียวกับการท่องเที่ยวกระแสหลักที่สามารถแวะเข้ามาในระยะเวลายาวนาน ในลักษณะทางผ่านไปสู่จังหวัดท่องเที่ยวอื่นในภูมิภาค

จากแนวคิดในแผนภาพ 1.1 ซึ่งได้ให้แนวทางการกำหนดรูปแบบผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่สามารถนำมาประยุกต์เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกแบบผสมผสานที่เหมาะสมกับชุมชนที่มีคุณลักษณะพิเศษของทรัพยากรการท่องเที่ยวหลากหลายดังนี้

แผนภาพที่ 1.2 แนวคิดการท่องเที่ยวทางเลือกแบบผสมผสาน

ที่มา: ประยุกต์จาก Kiper, T. (2013) "Role of ecotourism in sustainable development" In M. Özyavuz (Eds.), Advances in Landscape Architecture.

จากแผนภาพ 1.2 การท่องเที่ยวที่มีอยู่ในแผนภาพทั้งหมด แบ่งออกเป็น 5 หมวด ซึ่งในแต่ละหมวดมีการท่องเที่ยวประเภทต่างๆ ซึ่งการท่องเที่ยวทั้งหมดนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่ การท่องเที่ยวนี้ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านกับแขกผู้มาเยือน โดยนักพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผนกลยุทธ์ที่คำนึงถึงคุณลักษณะของสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่นั้นๆ ในการสร้างการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

นิยามศัพท์

บทความนี้มีการให้นิยามศัพท์ดังต่อไปนี้

1. การท่องเที่ยว

World Tourism Organization: WTO ให้นิยามการท่องเที่ยวว่าเป็นกิจกรรมที่บุคคลเดินทางและพำนักรยังสถานที่ที่ไม่ใช่สิ่งแวดล้อมของบุคคลนั้น โดยมีระยะเวลาพำนักต่อเนื่องไม่มากกว่า 1 ปี มีความหมายเพิ่มเติมในวรรณกรรมอื่นว่า การเดินทางนั้นอาจต้องมีระยะทางร่วมด้วย รวมถึงเป็นการเดินทางที่มีแรงจูงใจและวัตถุประสงค์ต่าง ๆ

2. แหล่งท่องเที่ยว (Attractions)

คือ สถานที่ที่มีมูลค่าในตัวมันเอง (Intrinsic Value) เป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจเช่น ก่อให้เกิดธุรกิจการจ้างแรงงาน รายได้ชุมชน แบ่งเป็นสถานที่ที่เกิดเองตามธรรมชาติ หรือที่มนุษย์สร้างขึ้น

3. จุดหมายปลายทางการท่องเที่ยว (Destinations)

พื้นที่ทางภูมิศาสตร์อันประกอบด้วยบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต่อการพำนักของนักท่องเที่ยว

4. การท่องเที่ยวทางเลือก (Alternative tourism/Niche tourism)

การท่องเที่ยวทางเลือก หมายถึง การท่องเที่ยวกระแสรอง หรือการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มเฉพาะที่มีความสนใจพิเศษในรูปแบบเดียวกัน การท่องเที่ยวรูปแบบนี้ไม่เน้นรายได้จากการขายสินค้าท่องเที่ยวให้คนหมู่มาก แต่กลับเหมาะกับคนที่สนใจและส่งผลเชิงบวกต่อแหล่งท่องเที่ยว นั้น นักวิชาการมักให้ความสำคัญเนื่องจากมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวโดยคนหมู่มากซึ่งเป็นรูปแบบเก่าเมื่อนำรายได้มาสู่ประเทศมาก แต่ก็แลกกับความเสียหายของทรัพยากรเนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินไปจนขีดจำกัดของพื้นที่และขาดการจัดการที่ละเอียด

1. ห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยว

ห่วงโซ่อุปทาน แสดงความสัมพันธ์ขององค์กรที่มีความต้องการขายสินค้าและบริการการท่องเที่ยว ได้แก่ บริษัทนำเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร หรือธุรกิจบริการอาหาร ร้านค้า ผู้ให้บริการขนส่ง ผู้ให้บริการข้อมูลด้านการท่องเที่ยว มีคฤหบดี รวมถึง ธุรกิจย่อย เช่น บริษัทประกันภัย แลกเปลี่ยนเงินตรา เป็นต้น

ผลการศึกษา

การท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลท่าข้าม อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา มีคุณลักษณะเด่นของทรัพยากรในตำบลท่าข้ามจำนวน 8 หมู่บ้าน ได้แก่ โลมาพันธุ์อิรวดี ลิงแสม นกน้ำ สัตว์และพันธุ์ไม้ในป่าชายเลน การเพาะเลี้ยงปลาเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน วัฒนธรรมชุมชน วิถีชีวิตชาวเลและค้าขาย สมาชิกในชุมชนมีเชื้อสายผสมผสานแบบไทยและจีน ทิวทัศน์ ร้านรวง บ้านเรือนเก่าแก่จึงดูมีเสน่ห์ กอปรกับภูมิทัศน์ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกงที่เป็นเอกลักษณ์ ดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยในช่วงวันหยุดเนื่องจากตำบลท่าข้ามตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ เพียง 53 กิโลเมตรและเป็นเส้นทางผ่านไปยังเมืองพัทยาและแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออก

ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวดั้งเดิมได้แก่การชมปลาโลมา ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากนักวิจัยสาขาการประมงลงพื้นที่เพื่อศึกษารูปแบบการมาเยือนของโลมาซึ่งเป็นสัตว์คุ้มครองที่เข้ามาในช่วงน้ำทะเลขึ้นสูงเดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ และระบุได้ว่าปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นทุกปี (Thongsukdee, 2007) อย่างไรก็ตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวที่ต้องการชมปลาโลมาและการรับรู้ของชุมชนที่มีต่อการท่องเที่ยวดังกล่าวยังไม่สามารถชี้วัดได้อย่างแน่ชัดเนื่องจากยังขาดงานวิจัยที่รองรับในประเด็นนี้

การท่องเที่ยวดั้งเดิมในตำบลท่าข้าม

การจัดการท่องเที่ยวของตำบลท่าข้ามอยู่ในความควบคุมของเทศบาลตำบลท่าข้าม และความร่วมมือจากกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หน่วยงานรัฐและเอกชน จัดให้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมเท่าที่จำเป็น อาทิ ถนนขนาดเล็กวิ่งตัดผ่านหมู่บ้าน ท่าขึ้นเรืออันเป็นท่าเรือดั้งเดิมของชุมชน การปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์บริเวณเกาะธรรมชาติหรือเกาะนก ซึ่งเป็นสันดอนทางธรรมชาติ ให้กลายเป็นเส้นทางศึกษาระบบนิเวศป่าโกงกาง ธุรกิจท่องเที่ยวและที่พักซึ่งประกอบการโดยคนท้องถิ่นและสิ่งอำนวยความสะดวกเล็กน้อยที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตเดิมของชุมชน ก่อให้เกิดรายได้พิเศษจากการท่องเที่ยวนอกเหนือจากฤดูกาลประมง เมื่อศึกษาข้อมูลเอกสารวิชาการ กล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวในชุมชนตำบลท่าข้าม อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่อยู่ในชุมชนที่มีองค์ประกอบของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย (Kiper, 2013) ได้แก่

1. กิจกรรมชมสัตว์ในถิ่นอาศัยตามธรรมชาติ ได้แก่ โลมา ปลาตุ๊กทะเล สัตว์ป่าชายเลน หิ่งห้อย และนกอพยพ นักท่องเที่ยวจะเช่าเหมากล่าวเพื่อล่องเรือประมงดัดแปลงเพื่อสัตว์ดังกล่าวและศึกษาลักษณะการอยู่อาศัยในธรรมชาติ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้พบโลมาในช่วงจังหวะขึ้นมาหายใจบนผิวน้ำหรือจังหวะที่โลมากินเหยื่อตามธรรมชาติ อันได้แก่ ปลาตุ๊กทะเล โดยมีรูปแบบการกินเหยื่อที่น่าสนใจ (Wudthisin, P., 2017) สำหรับกิจกรรมดูสัตว์ในระบบนิเวศป่าชายเลนในบริเวณป่าโกงกาง นักท่องเที่ยวใช้ทางเดินสื่อความหมาย (Nature Trail) ที่จัดไว้ซึ่งสามารถประกอบกับกิจกรรมท่องเที่ยวดูนกอพยพได้ในช่วงเดือนมีนาคม - เมษายนของทุกปี และติดต่อเช่าเหมารือ่นำเที่ยวกับผู้ประกอบการที่พักแรมขนาดเล็กสำหรับกิจกรรมท่องเที่ยวชมหิ่งห้อยในเวลากลางคืน

2. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา ของกลุ่มนักเรียนมายังพื้นที่เกาะนกเพื่อสังเกตการณ์เรียนรู้พืชพันธุ์ที่เป็นพืชเจ้าถิ่นของป่าชายเลน นักท่องเที่ยวบางส่วนทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชมวิถีชีวิตชาวเลและตลาดเก่าในหมู่บ้าน

3. การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจในรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล จากการทำกิจกรรมเพื่อสังคมขององค์กรบริษัทที่เข้ามายังพื้นที่เพื่อปลูกป่าชายเลนตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา

กิจกรรมท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบดังกล่าวก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชาวตำบลท่าข้าม เนื่องจากผู้ให้บริการท่องเที่ยวในท้องถิ่นส่วนใหญ่ อาทิ เรือบริการชมโลมาในปากน้ำบางปะกง ธุรกิจที่พักขนาดเล็ก การให้บริการนำเที่ยวและร้านอาหาร ธุรกิจที่กล่าวถึงเกือบทั้งหมดยังคงเป็นการประกอบอาชีพโดยคนใน

ชุมชน และถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ถูกต้องในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ในการสร้างเกราะป้องกันความขัดแย้ง ด้านผลประโยชน์จากการเข้ามาของนักลงทุนภายนอก ชาวบ้านได้รับรายได้ส่วนแบ่งจากการท่องเที่ยวอย่าง ยุติธรรม นำไปสู่การปฏิรูปโครงสร้างพื้นฐานในตำบลท่าข้าม

ประเด็นท้าทายสำหรับนักพัฒนาการท่องเที่ยว

น่าคิดว่าปัจจุบันนี้ รัฐบาลได้ออกกฎระเบียบบรรงับใบอนุญาตให้มีทำการประมงแบบเรือรุน โดยยกเว้น ให้เฉพาะชาวประมงรุนเก่าที่ทำอยู่เท่านั้น ดังนั้นอาชีพประมงเรือรุนกำลังจำหุดไปและอาจเปลี่ยนจิต วิญญาณหมู่บ้านชาวประมงของตำบลท่าข้ามอย่างสิ้นเชิง และประเด็นเรื่องของคุณภาพลำนํ้าบางปะกงจาก การสัมผัสกับเกษตรกรรมเพาะเลี้ยงปลากะพงในกระชังริมแม่น้ำบางปะกงสองแห่งที่มีผลผลิตส่งขายทั้งในชุมชน และนอกชุมชน ผู้ประกอบการกล่าวถึงคุณภาพลำนํ้าบางปะกงที่มีสภาพออกซิเจนต่ำในบางช่วงของปี เนื่องจากการปล่อยมูลนํ้าก้อนใหญ่มาจากประตูน้ำคลองพานทองในบริเวณหมู่ 7 ตำบลบางปะกง ซึ่งมีปัญหานํ้า เสียจากการเกษตรกรรมและโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่ลำนํ้าจนมาถึงปากแม่น้ำบางปะกง ส่งผลเสียต่อการ เพาะเลี้ยง เนื่องจากมีปริมาณนํ้าเสียเข้มข้นเกินความสามารถในการฟื้นฟูของลำนํ้า (Wudthisin, S., 2017) ปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจละทิ้งอาชีพหลักเข้าสู่อาชีพท่องเที่ยวอย่างถาวรของ ชาวประมงและเกษตรกรในชุมชน รัฐบาลอาจต้องหาวิธีแก้ไขและสนับสนุนอาชีพอื่นที่เหมาะสมก่อนที่ชุมชน จะหันเข้าสู่อาชีพการท่องเที่ยวอย่างไร้ทิศทางและขาดความระมัดระวัง

การต่อยอดผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวทางเลือก

เมื่อพิจารณาแนวคิด ศึกษานโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ในแผนปฏิบัติการ ภายใต้วาระแห่งชาติของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) พบประเด็น เรื่องการศึกษาวิจัยเพื่อดำรงรักษาการท่องเที่ยวที่มีอยู่หรืออาจสรรหาแนวทางการเพิ่มมูลค่าให้พื้นที่ท่องเที่ยว ในชุมชน สามารถเชื่อมโยงความสอดคล้องกับแนวทางพัฒนาชุมชนตำบลท่าข้ามจากการกำหนดยุทธศาสตร์ การพัฒนาส่งเสริมการลงทุนพาณิชย์กรรมการท่องเที่ยวและการขนส่งปี 2558 ด้วยเหตุนี้การมุ่งไปสู่การ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางเลือกแบบผสมผสานในชุมชนอย่างยั่งยืนตามกรอบชาติจึงมีความเป็นไปได้มาก เมื่อได้ ศึกษาถึงลงไปถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในตำบลท่าข้าม พบว่า มีกิจกรรมการท่องเที่ยวทางเลือกอื่น นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วซึ่งสามารถพัฒนาต่อยอดจากการท่องเที่ยวเดิมที่ชุมชนมีอยู่ ได้แก่

1. การท่องเที่ยวเชิงมรดก เส้นทางวัดหงส์ทองกลางน้ำใกล้ฝั่งสมุทรปราการ ศึกษาลักษณะเครื่องมือหา ปลาเก่าแก่ขนาดใหญ่กลางลำนํ้า กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มกิจกรรมท่องเที่ยวนี้ได้แก่ กลุ่มชื่นชมงานวิจิตรศิลป์ นักการตลาด อาจใช้ดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติในลักษณะเรือสำราญในลำนํ้าบางปะกง หรือ Cruise Ships
2. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศึกษาการเพาะเลี้ยงปลากะพงในกระชังธรรมชาติจากเกษตรกรริมฝั่งแม่น้ำ บางปะกง กิจกรรมนี้สามารถจัดได้ในลักษณะ Home Stay หรือ Farm Stay
3. การท่องเที่ยวพืชพรรณไม้ การเที่ยวชมพันธุ์ไม้หายากที่ใกล้สูญพันธุ์และเป็นเอกลักษณ์ของป่าชายเลน สำหรับนักศึกษาหรือนักวิจัยแลกเปลี่ยนจากต่างประเทศ

4. การท่องเที่ยวเพื่อชิมอาหารท้องถิ่น การเที่ยวชมและชิมอาหารทะเลจากร้านอาหารที่มีลักษณะดั้งเดิม มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่ได้รับแรงกระตุ้นจากวัฒนธรรมการประกอบอาหารและยินดีเดินทางไปสัมผัสที่แหล่งของวัตถุดิบ

5. กิจกรรมท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับประเพณีและเทศกาล ที่มีอยู่ในท้องถิ่นอันได้แก่ เทศกาลรับประทานปลาตุ๋นทะเล ซึ่งสะท้อนวัฒนธรรมการกินของคนในชุมชน จากการนำวัตถุดิบที่เป็นเอกลักษณ์ในพื้นที่มาประกอบอาหาร รวมถึงเทศกาลศาลเจ้าแม่ทับทิม และเทศกาลชมโลมาที่ทำซำม นอกจากจะใช้เทศกาลเป็นเครื่องมือในการสร้างภาพลักษณ์ สร้างรายได้โดยการสนับสนุนของแกนนำจากหน่วยงานท้องถิ่น และอาจมุ่งการตลาดรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวเพศหญิง (Female Tourists)

ทั้งนี้ หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวควรให้การสนับสนุนแนวคิดเชิงรุกในการเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวจากทรัพยากรที่มีอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน สร้างบริบทให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสประสบการณ์เชิงปฏิบัติในกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนมุมมองระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน โดยคำนึงถึงการให้ชุมชนแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินกิจการการเองในทุกองค์ประกอบของห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวทางเลือกที่ไม่เคยมีในพื้นที่แต่มีศักยภาพ

ในบริบทของชุมชนท่าซำมนี้อาจกล่าวได้ว่าหน่วยงานท้องถิ่นอาจมุ่งเน้นกิจกรรมการท่องเที่ยวทางเลือกอื่น ๆ ที่ยังไม่เคยมีการกล่าวถึงแต่ชุมชนมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่พัฒนาได้ และเหมาะสมกับชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวย โดยตั้งเป้าดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวกระแสรอง ได้แก่

1. กิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อประดิษฐ์ของที่ระลึก (Craft Tourism) ในหมู่บ้านที่มีการประดิษฐ์เครื่องมือประมงดั้งเดิมประเภทต่าง ๆ ที่ยังหลงเหลือให้คนรุ่นหลังได้พบเห็นซึ่งยังคงคุณค่าทางวัฒนธรรม หมู่บ้านที่มีการทำปลาโอดากแห้งและกุ้งตากแดด หรือแม้กระทั่งการประดิษฐ์ของที่ระลึกท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ของแต่ละหมู่บ้านในตำบลท่าซำม กิจกรรมท่องเที่ยวนี้เหมาะกับนักท่องเที่ยวกลุ่มสูงวัย (Grey Tourists) ที่ไม่เน้นการใช้ร่างกายในกิจกรรมท่องเที่ยว หรือต้องการกิจกรรมสันทนาการในยามว่างช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ (Weekend Breaks)

2. การท่องเที่ยวทางทะเล สำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มที่เรียกว่า Hard Core Nature Tourists ได้แก่ นักศึกษาและนักวิจัยจากสถาบันการศึกษาซึ่งมีทั้งในและต่างประเทศ หรือกลุ่มนักอนุรักษ์ (Conservative Tourists)

3. การท่องเที่ยวเชิงอาสาสมัคร การปลูกป่าชายเลน ในพื้นที่เสื่อมโทรมเขตป่าชายเลนผืนสุดท้ายที่มีเหลืออยู่ หรือการทำนุบำรุงระบบนิเวศป่าต้นจากเพื่อให้เป็นแหล่งอาศัยของลิงแสม กิจกรรมนี้สามารถผลักดันให้เป็นจุดหมายปลายทางสำหรับการทำกิจกรรมเพื่อสังคม (CSR) ของหน่วยงานเอกชนได้ตลอดปี

4. การท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ ในส่วนพื้นที่ท่องเที่ยวบก ซึ่งเป็นการเชื่อมต่อเส้นทางท่องเที่ยวโดยจักรยาน ส่วนภูมิภาค นักพัฒนาสามารถทำการตลาดการท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำในรูปแบบแตกต่างกันไปยังกลุ่ม

นักท่องเที่ยวครอบครัวหรือผู้มีแรงกระตุ้นในการรักษาสุขภาพ (Health Tourism) กลุ่มนักกีฬา (Sport Tourists) และกลุ่มกิจกรรมยามว่างเพื่อหลีกเลี่ยงความวุ่นวายในเมืองใหญ่ (Outdoor Tourists)

5. การท่องเที่ยวนิเวศพิพิธภัณฑ์ (Eco-museum) โดยอาศัยความร่วมมือของผู้อยู่ในบริบทการท่องเที่ยวในการจัดแสดงผลงานนิทรรศการที่บอกเล่าเรื่องราวของชุมชน ดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เน้นการสัมผัสซึ่งกันและกัน (Local Encounter)

อย่างไรก็ดี การพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกรูปแบบผสมผสานในชุมชนตำบลท่าข้าม ยังคงต้องคำนึงถึงกลยุทธ์ที่สนับสนุนความยั่งยืนทาง สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นสำคัญซึ่งสอดคล้องกับ Drumm และ Moore (2002) ในด้านแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวในบริบทของชุมชนซึ่งต้องคำนึงถึงองค์ประกอบด้านการวางแผน การปกป้องอนุรักษ์พื้นที่ธรรมชาติ การอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้าน (Prince and Loannides, 2015) การจัดการการเงินที่มาจากการท่องเที่ยวและแขกผู้มาเยือน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ผลของการขาดองค์ประกอบใด ๆ จะมีความเสี่ยงในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ระบบเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมตามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บทสรุป

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกรูปแบบผสมผสานในชุมชนตำบลท่าข้าม อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา สามารถทำได้โดยจัดให้ชุมชนแต่ละหมู่บ้านเป็นจุดหมายปลายทางทางการท่องเที่ยวตามพื้นฐานทรัพยากรเดิมของแต่ละพื้นที่ โดยทุกหน่วยงานต้องพิจารณาคุณสมบัติด้านกายภาพ สังคมวัฒนธรรมของชุมชนเป็นแกนหลัก มีการเชื่อมโยงทรัพยากรท่องเที่ยวต่าง ๆ เป็นเครือข่าย เมื่อนักพัฒนานำผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวดั้งเดิม ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวต่อยอดและการท่องเที่ยวที่ยังไม่เคยมีในพื้นที่มาก่อนแต่มีศักยภาพมาผสมผสานกัน จะทำให้มีการท่องเที่ยวประเภทหลักในตำบลท่าข้ามจำนวน 5 ประเภท ซึ่งแตกออกเป็นการท่องเที่ยวประเภทรองดังต่อไปนี้

1. การท่องเที่ยวหลัก : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism)
 การท่องเที่ยวรอง : การท่องเที่ยวประเพณี (Festival Tourism) การท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Food Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงมรดก (Heritage Tourism)
2. การท่องเที่ยวหลัก : การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ (Nature-based Tourism)
 การท่องเที่ยวรอง : การท่องเที่ยวชมสัตว์ในแหล่งอาศัยตามธรรมชาติ (Wildlife-watching Tourism) การท่องเที่ยวพืชพรรณไม้ (Botanic Tourism) และการท่องเที่ยวชายฝั่งทะเล (Marine Tourism)
3. การท่องเที่ยวหลัก: การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Eco-Tourism)
 การท่องเที่ยวรอง: การท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ (Eco-museum Tourism)
 การท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ (Low-carbon Tourism)
4. การท่องเที่ยวหลัก: การท่องเที่ยวตลาดเฉพาะอื่น ๆ (Niche Tourism)

การท่องเที่ยวรอง : การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งจูงใจ (Incentive Tourism)

การท่องเที่ยวอาสาสมัคร (Voluntarism)

และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism)

5. การท่องเที่ยวหลัก : การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ (Educational Tourism)

การท่องเที่ยวรอง : การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้การทำของที่ระลึก (Craft Tourism) และการเรียนรู้อื่น ๆ

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกรูปแบบผสมผสานยังต้องการแผนงานที่เป็นรูปธรรมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งนี้ก็วิจัยต้องเร่งสร้างงานวิจัยด้านสังคมเพื่อศึกษาทัศนคติหรือการรับรู้ของสมาชิกในชุมชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบดังกล่าว รวมถึงควรมีการค้นคว้าโมเดลที่เหมาะสม แผนงานที่กล่าวมานี้ควรได้รับการพิจารณาต่อไป เพื่อต่อยอดการพัฒนาชุมชนท่าข้ามให้เป็นต้นแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกรูปแบบผสมผสานและนำแนวคิดปรับใช้กับชุมชนอื่นที่มีพื้นฐานทรัพยากรใกล้เคียงกัน โดยการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เอื้ออำนวยความสะดวกต่อนักท่องเที่ยวจะต้องทำอย่างระมัดระวัง มิให้ส่งผลเสียต่อจิตวิญญาณของพื้นที่ วิถีชีวิต สุขภาวะ รวมถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น

Reference

- Benur A.M., Bramwell, B. (2015). Tourism product development and product diversification in destinations, *Tourism Management* , 50, 213-224
- CTH diploma in tourism management: Special interest tourism study guide. (2011). London: BPP Learning Media.
- Drumm A., Moore A. (2002). An introduction to ecotourism planning (Volume I). In Ecotourism Development: A Manual for Conservation Planners and Managers, 96. USA: n.p.
- Kiper, T. (2013). Role of ecotourism in sustainable development. In M. Özyavuz (Eds.), *Advances in Landscape Architecture*. N.P.: n.p.
- Kiper, T., Özdemir, G., Sağlam, C. (2011). Environmental, socio-cultural and economical effects of ecotourism perceived by the local people in the northwestern turkey: kıyıköy case. *Scientific research and essays*. N.P.:n.p.
- Prince, S., Loannides, D. (2017). Contextualizing the complexities of managing alternative tourism at the community-level: A case study of a nordic eco-village, *Tourism Management*, 60, 348-356
- P. Wudthisin, Ex-chief inspector general of department of marine and coastal resources. (2017). (personal communication, February 28, 2017)

Thongsukdee, S., Et all. (2007). Irrawaddy dolphin (*Orcaella brevirostris*) in the Bangpakong river mouth, *Thaksin university journal*, , 10(1): 65 – 71

S. Wudthisin, Sage Villager and Committee of agriculture, commodity and food standards: White perch. (2017). (personal communication, February 28, 2017)

Thakam sub-district annual report. (2015).

Accessed on February28, 2560, http://www.thakam.go.th/data.php?menu_id=38

12th National economic and social development plan: 2017-

2021. (2560). Office of the national economic and social development board.

Masalin Wudthisin, Deputy Director of Dusit Thani College, Pattaya Campus and Head of Meeting and Exhibition Management Department, Faculty of Hotel and Tourism Management, Dusit Thani College.